

ТИПОГРАФСKE ПРЕДНОСТИ ЛИБРЕОФИСА

Оливера Стојадиновић

Један од задатака који морају да се обаве током реализације дигиталног типографског писма је провера како писмо функционише у различитим радним окружењима, односно програмима који користе фонтове, било да су они намењени штампани или екранском приказу, при чему су у фокусу они који се највише користе. Програми се разликују по томе да ли је њихова примарна намена обрада текста или су намењени графичком дизајну, односно дизајну публикација. Док су програми намењени обликовању по правилу усклађени са најновијим достигнућима у типографији, код програма за обраду текста најважнија је способност да се правилно интерпретирају слова која се користе у различитим језицима. С једне стране, потребно је да постоје фонтови који садрже сва потребна слова и знакове, са друге стране, неопходно је да програм има способност да их прикаже. Текстови сложени у овим програмима служе као основни материјал за дизајн публикација, па је важна и сарадња између ове две врсте програма.

Два основна проблема која се јављају у мултилингвалној типографији су примена акцената, односно дијакритика, као и коришћење локалних варијетета појединих слова. Проблем дијакритика некада је решаван помоћу комбинујућих акцената са нултом ширином. Они су смештани на висину малог, односно великог слова, лево од почетне тачке и разли-

читим позицијама које одговарају одговарајућим ширинама слова са којима се комбинују. Писмо Тајмс (Times New Roman) је најпознатије писмо које садржи такве акценте, и због тога се оно и данас често прописује као обавезно када се пишу научни радови. Санс-серифно писмо које функционише на исти начин је Еријел (Arial). Примена дијакритика је омогућена путем програмирања, при чему су одређена слова повезана са одговарајућим дијакритицима. Међутим, није обезбеђено универзално комбиновање свих дијакритика са сваким словом, већ само оних који су обухваћени програмирањем. Тако, акценти које лингвисти користе за српски језик, без обзира што постоје у самом фонту, не могу да се комбинују са свим словима ћирилице. Осим тога, локални облици, као што су слова г, д, п и т који се користе у српској курзивној ћирилици, у писмима Тајмс и Еријел нису предвиђени.

У 2007. години, уместо ова два писма уведена су нова, посебно направљена за Мајкрософтов оперативни систем Windows Vista и нову функцију Clear Type, која је омогућавала бољи изглед слова на екрану. Санс-серифно писмо Калибри (Calibri) и серифно Камбрија (Cambria), постали су основна писма у Мајкрософтовим програмима. Њихови фонтови су изведени у складу са новим могућностима које пружа опентајп (OpenType) програмирање, а садрже и локалне курзивне облике за нашу ћирилицу који су доступни путем функције

локализације, односно избором српске ћирилице на месту одређеном за језик.

Мајкрософт Ворд (Microsoft Word) је програм за обраду текста који је највише заступљен у свету, па и код нас. Део је комерцијалног пакета Мајкрософт Офис (Microsoft Office). Код нас се користи у државним институцијама и администрацији, као и многим приватним предузећима, што значи да се за његово коришћење одвајају значајна средства. У школама се спроводи обука за рад у овом програму. Компанија Мајкрософт има свој центар у Београду. И поред тога, у програму Ворд недоступни су наши локални облици, иако они данас постоје у многим фонтовима, укључујући и Мајкрософтове системске фонтове, због тога што програм не препознаје опентајп функцију локализације. Слова се не могу ни ручно унети, пошто се приликом бирања у менију за убацивање знакова (Insert Symbol) појављује искључиво усправна верзија писма, у којој нису предвиђена места за курзивне алтернативе. Што се тиче акцената, они такође функционишу у ограниченом опсегу, недовољном за потребе српског језика, без обзира на то какве су могућности предвиђене у самим фонтовима.

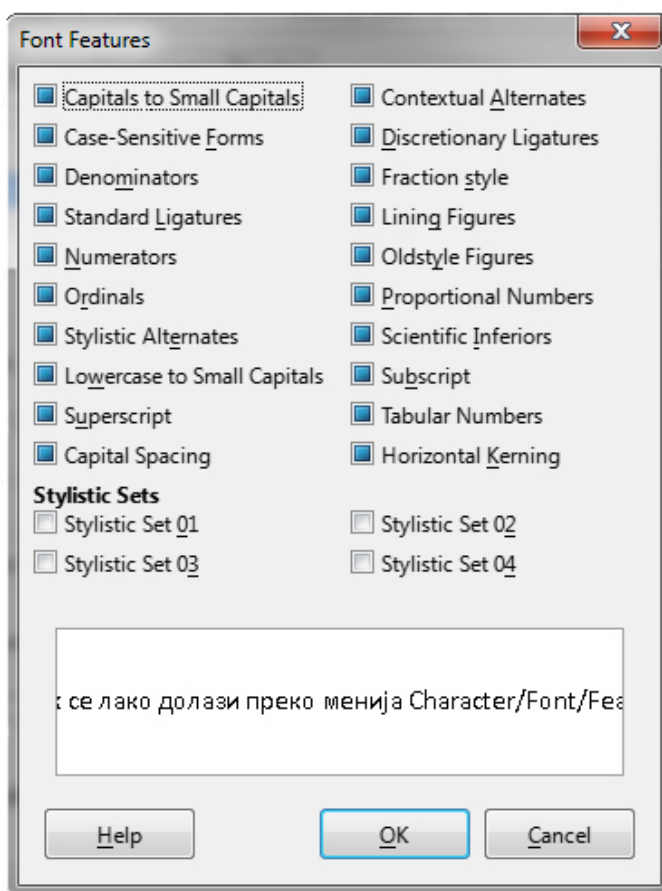
Немогућност да се у Ворду правилно прикажу наша курзивна слова, односно алтернативе предвиђене за српски језик, има за последицу да сви документи на српском језику који потичу из тог програма изгледају погрешно. При томе није у питању само уношење текста који ће се преломити у другом програму, где је такве грешке могуће исправити, већ се у Ворду формирају многи документи који коначно, на екрану или одштампани, остају у том неисправном облику. Закони и прописи, уговори, дипломе, научни радови и друга званична документа, носе у себи ту системску грешку. Само онлајн верзија Ворда, под називом Ворд 365, препознаје локализацију, али има друге ограничене могућности.

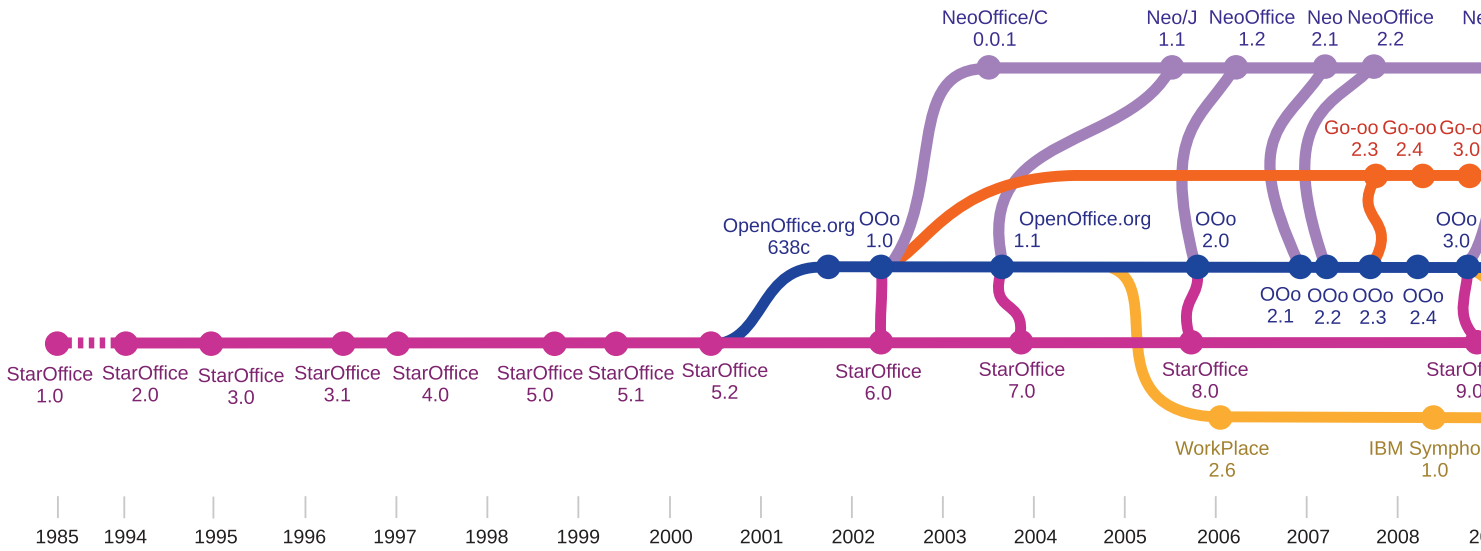
Посебна типографска непогодност је немогућност читавања керна, што за последицу има лоше

размаке између појединих слова. Примена керна у Ворду омогућена је тек од 2010. године, мада се и надаље није подразумевао, већ га је требало посебно укључити.

Да би се превазишла неспособност Ворда да прикаже локалне облике слова, наши аутори типографских писама су направили посебан распоред, у коме на примарна места у фонту стављају српске алтернативе за курзивна слова, а на алтернативна места облике који се користе у руском и другим језицима, или их уопште и не стављају. Таква писма су намењена искључиво нашим корисницима и обезбеђују жељени изглед курзивне ћирилице у свим програмима. Тако је, уз подршку државних институција културе и, последњих неколико година, Фондације РНИДС, настала серија фонтова, који су корисницима стављени бесплатно на располагање, у намери да се омогући правилна примена ћирилице на српском језику.

Непосредан повод за ово истраживање је употреба писма Дијакритика (представљено у Сигнуму бр. 10, 2018) које је изведено тако да дозвољава комбиновање свих слова са дијакритицима и надредним знацима. Ово писмо је посебно намењено

филолозима, са намером да им омогући слагање речника и других списа који користе различите језике и акцентована слова. Међутим, управо та група корисника не користи Дијакритику, пошто комбиновање акцената са ћирилицом не функционише у програму Ворд у коме се уноси текст. Карактеристичан је пример Института за српски језик који за своје речнике користи систем од 560 (пет стотина шездесет!) фонтова, заснованих на писму Тајмс, у којима се налазе сва акцентована слова која су им потребна, уместо 4 фонта писма Дијакритика са којима би то исто било могуће, али уз коришћење адекватног програма.

Ово ме је навело да потражим такав програм за обраду текста у коме би Дијакритика, као и друга савремена типографска писма, функционисала у потпуности. Већ сам знала за програм Мелел (Mel-el) који подржава све неопходне опентајп функције. Иако по цени приступачан, Мелел је предвиђен искључиво за Мек (MacOS) оперативне системе компаније Епл (Apple), што значи да не може да се користи на платформи Виндоуз (Microsoft Windows).

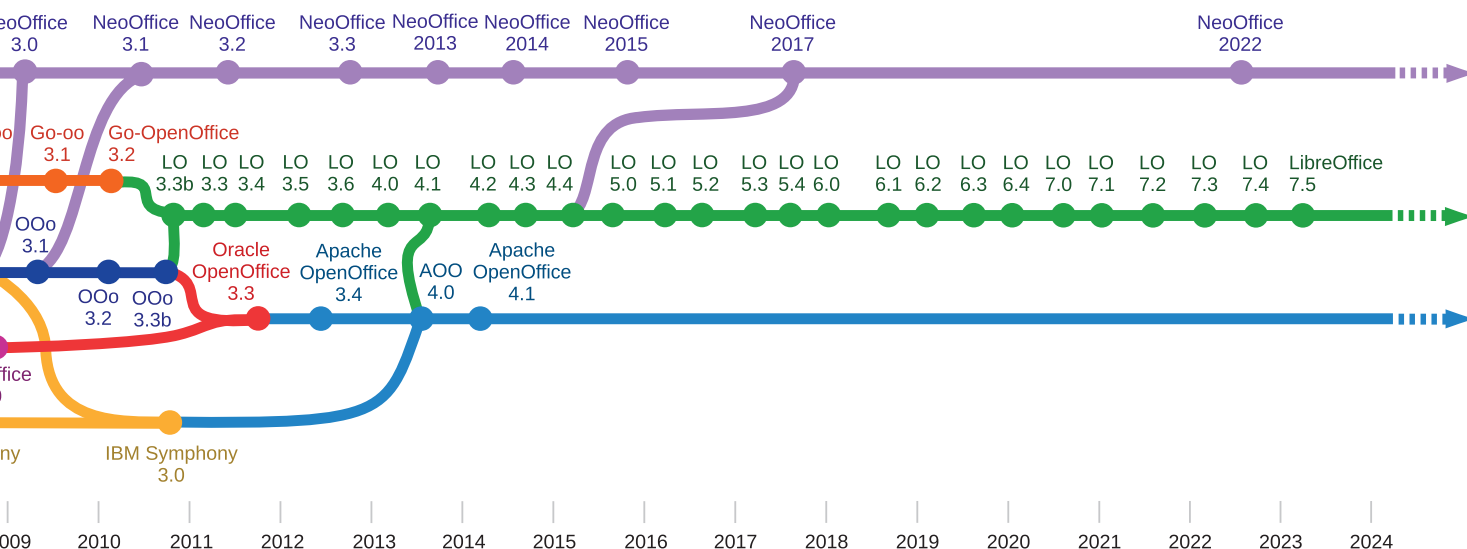
Истражујући даље, наишла сам на бесплатан програм отвореног кода под називом Либреофис (LibreOffice), доступан на Виндоуз, Мек и Линукс (Linux) оперативним системима. Овај програм је заснован на некадашњем програму Опенофис (OpenOffice), који се после 2010. године диференцирао у неколико праваца. Либреофис развија Документ фондација (The Document Foundation), која обједињује хиљаде сарадника широм света. За четири месеца, колико је прошло од прве инсталације, преузела сам још неколико нових верзија, од 7.4.2 до 7.5.1, што показује сталне активности на унапређењу програма.

У оквиру програма се налазе компоненте које чине пакет: програм за обраду текста, за табеларно рачунање, за израду презентација, за писање формула и за приступ базама података. Структура и начин функционисања Либреофиса слични су пакету Мајкрософт Офис, а компонента за обраду текста програму Ворд. Због тога је кориснику Ворда веома лако да му се прилагоди и пронађе све алате који су му потребни и на које је навикао. Кључна разлика је у томе што су у Либреофису доступне све опентајп функције које су предвиђене приликом израде фонта. До њих се лако долази преко менија Character/Font/Features који је доступан преко десног клика. Керн и лигатуре су увек укључени, а по потреби могу да се искључе. Функције помоћу којих се дијакритици комбинују са словима, могуће је укључити преписивањем формата преузетог из текста сложеног у Индизајну (InDesign).

Либреофис је компатибилан са Вордом у оба смера: читава и чува документа у docx формату. Либреофис, иначе, користи odt (OpenOffice document) формат, који чува све податке онако како су унети, укључујући и позиве на опентајп функције, а који се губе конверзијом у Вордов формат.

За разлику од Ворда који је подешен да ради са фонтовима у трутајп (ttf) формату, док се опентајп (otf) фонтови лошије приказују на екрану, Либреофис подједнако добро приказује оба формата.

Либреофис има подршку за 115 језика, која се састоји од правила за писање, дељење речи, а за неке језике постоје још и речници и граматичка правила (Hunspell dictionary). Ове екстензије, у oxt формату, који такође потиче од Опенофиса, могу се инсталирати за сваки језик посебно. Екстензија за српски језик садржи у једном запису правила писања и дељења речи за ћирилицу и латиницу. Активирањем екстензије омогућава се хифенаци-

ја (није могућа у Ворду), а такође и, нешто мање корисна, провера писања речи. Из истог записа добијају се и правила писања и дељења речи који се могу уградити у Индизајн (Adobe InDesign). Помоћ при хифенацији у Либреофису је и могућност убацивања „меке цртице” (soft hyphen), за ручно дељење речи на слоге.

Још један неопходан језички додаток је пресловљавање са ћирилице на латиницу и обрнуто, који се у Либреофису такође инсталира као екстензија. Овакав додаток за Ворд направљен је у више верзија у виду макроа, али само за Виндоуз платформу.

Што се тиче сарадње са Индизајном, она мора да се спроведе посредно, пошто Индизајн не препознаје odt формат. Претварањем Либреофис документа у Вордов документ, губе се сви опентајп подаци, па овај начин није препоручљив. Због тога треба користити rtf (rich text format) који је креиран управо у сврху размене докумената између различитих програма за обраду текста, па чак и између различитих верзија истог програма. Иако постоје извесна ограничења, овај формат је веома поуздан у преношењу података који су унети у изворном документу. Пребацавањем Либреофис документа у rtf формат и увожењем истог у Индизајн очуване су све битне компоненте, посебно подаци о језику, опентајп подаци и форматирање текста. Математичке формуле, формиране у Либреофис додатку за формуле, такође се исправно преносе у Индизајн.

Због његове приступачности, савремености, функционалности и сталног усавршавања, препоручујем Либреофис као пожељан и погодан програм за обраду текста, који ће одговорити свим сложеним захтевима мултилингвалних стручних текстова. Штавише, било би добро да се он устаљи као поуздано средство за размену докумената, пре свега у академској заједници. Чињеница да је програм бесплатан омогућио би уштеду значајних средстава, од којих би један део могао да се усмери, као донација, у сврху његовог даљег развоја.

Корисни линкови

Инсталација Либреофиса:

<https://www.libreoffice.org/download/download-libreoffice/>

Провера писања и прелом речи за српски језик (ћирилица и латиница):

<https://extensions.libreoffice.org/en/extensions/show/serbian-cyrillic-and-latin-spelling-and-hyphenation>

Транслитерација ћирилица-латиница и обрнуто:

<https://extensions.libreoffice.org/en/extensions/show/oootranslit>

Подршка за различите језике:

<https://wiki.documentfoundation.org/Language/Support>

Додавање језика у Адобе Индизајн:

https://helpx.adobe.com/indesign/kb/add_cs_dictionaries.html